

Darko Friš, Ameriški Slovenci in katoliška cerkev 1871–1924 (Knjižna zbirka: Celovski rokopisi 1), Mohorjeva družba v Celovcu, Celovec – Ljubljana – Dunaj 1995, 417 str.

Darko Friš je med svojo dosedanjo, zaradi njegove mladosti sicer še kratko, a že zdaj zelo plodno in tehtno raziskovalno in znanstveno dejavnostjo dosegel lepe rezultate. Njihov vrh je zaenkrat nedvomno njegova obsežna knjiga *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924*, razširjeni in dopolnjeni tekst njegove doktorske disertacije, obranjene leta 1995 na ljubljanski Filozofski fakulteti. Naglasiti velja dejstvo, da je knjiga izšla le nekaj mesecev po uspešni obrambi disertacije. Dr. Friš se je že uveljavil kot proučevalec treh večjih raziskovalnih področij slovenske zgodovine: življenja in dela slovenskih priseljencev v ZDA s poudarkom na delovanju tamkajšnjih slovenskih duhovnikov ter njihovih prizadevanj za ohranitev moralnih in narodnostnih vrednot slovenskih izseljencev, procesa izseljevanja iz slovenskega narodnostnega ozemlja, ter še vedno znanstveno raziskovalno zelo zanemarjeno zgodovino političnega katolicizma na Slovenskem. Kot eden najvidnejših raziskovalcev slovenskega izseljenstva je dr. Friš stalni sodelavec Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU in njegove mednarodne znanstvene revije *Dve domovini/ Two Homelands*. Knjiga *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924* ima tri osnovne dele, ki so dejansko monografije v monografiji. V prvem delu predstavlja avtor stališče slovenskega katoliškega tabora do izseljevanja. Kot je že dovolj znano, je omenjeni tabor izseljevanje načelno odklanjal, ker je menil, da slabi slovenski narod ter spravlja izseljence v tujini v nevarnost moralnega in fizičnega propada. V kolikor pa je do

izseljevanja kljub vsemu prišlo, so si v tem taboru ob aktivnem sodelovanju katoliške Cerkve prizadevali pomagati izseljencem na njihovi poti v novo domovino in pri ustvarjanju novega življenja v njej. Dr. Friš naglaša ta stališča v poglavjih, v katerih govori o obravnavanju slovenskega izseljevanja na slovenskih katoliških shodih, o skrbi Slovenske krščanske socialne zveze in slovenske podružnice avstrijske Družbe sv. Rafaela ter/Marijine družbe za slovenske izseljence, o odnosu mariborskega škofa Mihaela Napotnika (1889–1923) do izseljevanja ter o tem procesu v luči pisanja katoliško usmerjenih slovenskih časnikov. Drugi del knjige prikazuje odnos slovenskih priseljencev do katoliške Cerkve v ZDA. V njem avtor zelo smiselno in zgoščeno predstavi širši slovenski javnosti, pa tudi marsikaterim strokovnjakom skoraj neznano zgodovino katoliške Cerkve v ZDA skozi nekatere zanjo značilne zgodovinske faze in pogosto zelo težaven proces izbojevanja njene enakopravnosti v pretežno sovražnem protestantskem okolju. Posebno pozornost je avtor namenil vprašanju katoliških etničnih župnij v ZDA, ki so često burile duhove znotraj omenjene Cerkve in pogosto doživljale odklanjanje zlasti med cerkveno hierarhijo, ki je bila pretežno irskega izvora. Dr. Friš predstavlja posebej nemške, poljske in hrvaške etnične skupine, v posebnem poglavju pa naglaša tudi zgoraj že delno omenjeno vlogo irskih priseljencev v katoliški Cerkvi v ZDA. Tretji, osrednji in po obsegu daleč največji del knjige obravnava temo, ki jo napoveduje naslov knjige: katoliško Cerkev in slovenske priseljence v ZDA v desetih obsežnih podpoglavjih. Avtor začne prikaz s predstavitevijo slovenskih katoliških župnij v ZDA, tudi s preglednimi tabelami in zemljevidom. Naslednji poglavji sta posvečeni slovenskim duhovnikom, redovnikom in bogoslovcem v ZDA ter enemu temeljnih vprašanj slovenskih katoličanov v tej državi, do katerega je prišlo kakih sto let prej kot v matični Sloveniji – pomanjkanju duhovnikov. Posebno poglavje je dr. Friš posvetil organizaciji, ki je Slovenci v matični domovini katolištva kot večinske vere niso poznali, bila pa je nujna v versko mešanem ozračju dosledne "ločitve Cerkva od države" v ZDA: cerkvenemu odboru. Avtor nam izčrpno predstavi vlogo in pomen teh ustanov, ki so v mnogih, predvsem materialnih pogledih pomenile dejanskega voditelja župnij, posebej pa še na primeru delovanja cerkvenega odbora slovenske župnije

sv. Jurija v South Chicagu (Illinois). Naslednji dve poglavji pomenita avtorjevo pomembno oranje ledine na obsežnem področju zgodovine slovenskih izseljenskih etničnih župnij. Predstavlja zgodovino župnij sv. Jožefa v Jolietu (Illinois) in sv. Petra in Pavla v Collinwoodu (Ohio). Glede na število slovenskih katoliških župnij v ZDA, ki so podobno kot zgornji dve povsem upravičene do svoje zgodovine, raziskovalcem teh vprašanj še nekaj časa ne grozi pomanjkanje razislovalnih tem. Dr. Friš se s svojima dosedaj dvema objavama korespondence enega najvidnejših slovenskih izseljenskih duhovnikov vseh časov frančiškana p. Kazimirja Zakrajška uveljavil kot temeljit poznavalec izseljenskega dušnopastirskega in drugega delovanja te redovne skupnosti. V pričujoči knjigi je delovanje slovenskih frančiškanov v ZDA izčrpno osvetlil z mnogih plati: dušnopastirske, povezane zlasti z romarsko cerkvijo Marije Pomagaj v Lemontu (Illinois), časnikarske, tiskarske, izdajateljske in celo bančne. Avtor dalje prikaže politično delovanje katoliških Slovencev v ZDA, zelo pomembno vprašanje slovenske župnijske šole v ZDA, delovanje Jugoslovanske katoliške jednote, Družbe sv. Rafaela v New Yorku ter predstavi zgodovino slovenskih katoliških časnikov v ZDA. Že iz teh kratkih vrstic predstavitve lahko vidimo, da je dr. Friš obdelal vrsto temeljnih vprašanj iz zgodovine slovenskih priseljencev v ZDA. Pogosto ne lahkih vprašanj se je lotil z vso potrebno znanstveno neoporečnostjo in poštenostjo, problemov, do katerih je prihajalo znotraj ameriških katoliško usmerjenih Slovencev, ni ne "šminkal" in ne "črnil" v maniri prejšnjih časov. Delo dr. Friša je dragoceno še z enega vidika. Zgodovina slovenskega izseljenstva je tisto področje naše preteklosti, ki je bilo v dosedanjih raziskovanjih in objavah žal hudo zanemarjeno. Znotraj tega področja je bila iz znanih ideoloških diskriminacijskih vzrokov v matični Sloveniji sistematično zamolčevana in izkrivljena vloga katoliške Cerkve pri verskem, narodnostnem in moralnem ohranjanju slovenskega izseljenstva. Z objavo tehtnega besedila dr. Friša je bila ta vrzel v slovenskem zgodovinopisju vsaj kar zadeva ZDA v veliki meri odpravljena. Dr. Darko Friš je v svoji knjigi odprl vrsto vprašanj o razmerju med katoliško Cerkvijo in slovenskimi izseljenci ter opravil začetne temeljne študije o teh vprašanjih. Vsak, kdor se bo ukvarjal od sedaj naprej z omenjenimi vprašanji, nikakor ne

bo mogel mimo njegovega raziskovalnega dela in njegovih objavljenih rezultatov. Dr. Darko Friš je tako s svojimi raziskovanji v veliki meri odprl pot vsem, ki bodo ta vprašanja raziskovali za njim. Ob dosedanjem opravljenem delu dr. Friša pa lahkega srca tvegam trditev, da bo zaradi svoje biološke mladosti ob znanstveni zrelosti in zavzetosti marsikatero od teh še manjkajočih raziskav o slovenskem izseljenstvu opravil kar sam.

Andrej Vovko